

svarende verdenshistorie, skrevet af nordiske historikere.

I senere anmeldelser vil jeg tage nogle udvalgte temaer op og se hvordan de to værker har tacklet dem – i første omgang behandlingen af ikke-europæisk historie.

Bogen *Dansk kolonihistorie. Indføring og studier* har foranlediget følgende tre indlæg, der ud fra forskellige synsvinkler tager stilling til publikationen. Det er valgt at lade de tre indlæg stå i den form, de er indsendt i, således at de – sammen med bogen – kan præsentere forskellige synspunkter på studiet af (dansk) kolonihistorie.

Red.

Poul Erik Olsen:

Kilder til dansk kolonihistorie

Selv om det burde være en selvfølgelig del af historisk forskning, at resultaterne af den formidles til den interesserede offentlighed, er det ikke desto mindre en almindelig skæbne for en stor del af de historiske afhandlinger, der produceres i Danmark, at blive henvist til en støvsamlende tilværelse på forfatternes og specialebibliotekernes reoler. Med bogen *Dansk kolonihistorie. Indføring og studier* er der af gruppe historikere fra Århus taget initiativ til at bedre tingenes tilstand: Som titlen antyder, falder bogen i to dele; i anden del, studierne, publiceres hovedresultaterne fra en række specialafhandlinger inden for dansk kolonihistorie.

Der er gennemgående tale om gode og solide arbejder, som på en række områder udvider vor viden om Danmark som kolonimagt. Såvel de vest- som de ostindiske og afrikanske kolonier behandles. Blandt de vestindiske bidrag bør nok fremhæves Jørgen Bach Christensens artikel om kolonisamfundet på St. Croix i 1700-tallets anden halvdel og Henning Højlund Knaps undersøgelse af den danske debat om negerslaveri i samme tidsrum. Begge reviderer på væsentlige punk-

ter tidligere opfattelser. Knap så overraskende er det med Peder Toft at konstatere, at tilhængerne af salget af de vestindiske øer havde ret i deres bedømmelse af koloniens økonomiske situation, men derfor er det ikke mindre tilfredsstillende at få det dokumenteret.¹ Et bindeled mellem de ost- og vestindiske kolonier findes i Verner Madsens beskrivelse af koloniembedsmanden Peter Hansens karriere. Den dansk-ostindiske historie får et godt bidrag med Sven Clausens grundige redegørelse for den dansk-bengalske trediveårskrig i 1600-tallet, og de danske aktiviteter i Guinea i perioden 1733–1754 behandles af Poul Ulrich Jensen.

Der er som sagt tale om grundige arbejder, der hviler på solidt fundament af primært kildemateriale. Men det er karakteristisk, at afhandlingerne bygger på enkelte kildegrupper – Jørgen Bach Christensens på de vestindiske matrikler, Verner Madsens på P. Hansens samlinger i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiets arkiv, Poul Ulrich Jensens på generalbreve fra Guinea (pk. nr. 123–125 i Vestindisk-guineisk Kompagnis arkiv), hvis de henvisninger, der gives i afhandlingerne, er dækkende. Det er muligt, at forfatterne havde fået endnu bedre artikler ud af et bredt kildegrundlag. Og for de tre nævnte artiklers vedkommende findes det faktisk. Men det er en vanskelig opgave at skaffe sig overblik over det primære kildemateriale til dansk kolonihistorie, og der skal ikke rykkes ved konstateringen af, at der med publikationen af afhandlingerne er dokumenteret, at specialer kan indeholde væsentlige bidrag til Danmarks – og koloniernes – historie.

2.

Såvidt studierne. Bogens første halvdel består af en oversigt over litteratur og kildemateriale til dansk kolonihistorie. Peter Hoxcer Jensen behandler de vestindiske, Sven Clausen og Jens Gade de ostindiske og Poul Ulrich Jensen de afrikanske kolonier. Hertil kommer en liste over adresserne på en række danske og udenlandske arkiver, biblioteker mv., som

1. Peder Tofts artikel genfindes i lidt større udgave i *Erhvervshistorisk Årbog* 1982.

indeholder væsentlige samlinger af relevans for dansk kolonihistorie.

Hvad angår litteraturen og de trykte kilder giver indføeringsafsnittene ikke anledning til mange indvendinger. Der gøres udtrykkelig opmærksom på, at hensigten ikke har været at give egentlige forskningsoversigter, men at præsentere de vigtigste værker og afhandlinger, og det gøres på en overskuelig måde, selv om der er enkelte inkonsekvenser – f.eks. vil man i det vestindiske afsnit »Lovstof« forgæves lede efter Collegialtidende; efterfølgerne Departements- samt Ministerial- og Lovtidende er nævnt dér, men Collegialtidende under afsnittet »Den engelske besættelse« (1807–14). Placeringen her er ikke så heldig, da Collegialtidende i denne periode ikke indeholder vestindisk stof. Hovedindtrykket er imidlertid positivt; der er ikke meget, der har undgået forfatterens opmærksomhed, og specielt kan man glæde sig over de mange henvisninger, der gives til (endnu?) upublicerede specialer. Men vender man sig til den del af indføringerne, der omhandler de utrykte kilder, holder kvaliteten ikke. Også på dette område er det vestindiske afsnit det fyldigste, og det bliver derfor især det, der må holde for.

Først et par principielle indvendinger: Peter Hoxcer Jensen deler de utrykte kilder op i »Arkivalier« og »Håndskrifter og andre utrykte kilder«. Hvad forskellen skulle være, bliver ikke helt klart, især ikke, da privatarkiver placeres under håndskrifterne. Det gør man ganske vist på Det kongelige Bibliotek, men 'håndskrift' bruges dér kun i betydningen 'utrykt' og anvendes, hvad enten der er tale om arkivalier eller ej. På Rigsarkivet og i landsarkiverne bruges benævnelsen 'håndskriftsamling' derimod til at betegne samlinger, der ikke er resultat af en arkivskabende virksomhed, offentlig eller privat. Forvirringen bliver ikke mindre, når man et par sider længere henne læser, at småtryk »ofte ... ikke (er) anført i bibliotekernes kataloger, men henligger uregistreret i disses arkiver«. (s. 26).

Tilfredsstillende er det heller ikke, at privatarkiver udnævnes til at være »personalhistoriske« på linje med Kay Larsens samling af »Dansk-vestindiske og guineiske Personalia og Data«. Selv om privatarkiver givet er

blandt de vigtige kildegrupper for personalhistorikeren, udgør de ofte et væsentligt supplement til de offentlige arkivers indhold, ikke mindst for kolonihistorikerens vedkommende. Flertallet af de »vestindiske« privatarkiver stammer fra personer i koloniadministrationen.

Også med hensyn til de offentlige arkiver har der indsneget sig et par misforståelser. Ganske vist konstateres det i afsnittet om administration og embedsmænd, at det for at benytte arkivmateriale er »helt nødvendigt at sætte sig ind i, hvordan administrationen fungerede« (s. 53), men denne konstatering har desværre ikke sat sig spor i afsnittet om det utrykte kildemateriale, hvor Danske kancelli, Rentekammeret, Generaltoldkammeret og Kommercekollegiet nævnes »i flæng« (s. 23). Senere hedder det om perioden 1755–1848, at »administrativt hørte øernes forhold under danske kancelli, men var her opsplittet på en lang række kollegier og kontorer« (s. 31). Det første giver næppe megen vejledning, det andet er direkte forkert. Forholdet var det, at den øverste forvaltning af de vestindiske øer i perioden 1755–1848 var integreret i det almindelige regeringssystem. Den saglige opdeling var med enkelte undtagelser den samme for vestindiske som for danske anliggender. Fordelingen af ressorts fremgår af G. Kringelbachs og efterfølgeres oversigter over den civile centraladministration (som indføringen henviser til s. 54–55). Endelig var Danske kancelli ikke opsplittet på en lang række kollegier; der var tale om en række sideordnede institutioner. De vigtigste indgange til det danske arkivmateriale er imidlertid nævnt i den vestindiske indføring, og det samme gælder for den afrikanske. For det ostindiske afsnits vedkommende må det beklages, at C. Rise Hansens »Sources of the History of North Africa, Asia and Oceania in Denmark«, München 1980, ikke er med. Denne oversigt omfatter ikke bare materialet i Rigsarkivet, men tillige alle væsentlige danske samlinger af kilder til de tre områders historie – fra Dronningens Håndbibliotek til Foreningen af Breklum missionens venner i Nordslesvig – absolut et 'must' for den, der vil skaffe sig overblik over det danske kilde-

materiale til dansk-ostindisk kolonihistorie, samt til Nordafrikas, Asiens etc. historie i øvrigt.

Rise Hansens værk er et led i en international serie af fortegnelser over utrykt kildemateriale i fortrinsvis europæiske lande til Latinamerikas, herunder Vestindiens, samt Afrikas og Asiens historie. Dens eksistens er næsten helt overset i »Dansk kolonihistorie«, selv om en præsentation af den ville have gjort afsnittet om »Dansk kolonihistorie i danske og udenlandske arkiver, biblioteker og museer« adskilligt mere anvendeligt – der ofres dér langt større plads på at meddele adresser på de udenlandske institutioner end på at beskrive det materiale, der findes i deres samlinger. Og det kan faktisk meget langt lade sig gøre at få et indtryk af de udenlandske kilder uden at opsøge opbevaringsstederne.

Omkring 1960 besluttede nemlig International Council on Archives (ICA) at begynde udgivelsen af en række »Guides to the Sources for the History of Nations«. Med nationerne tænkte man på de nye og nyere nationer i de gamle koloniområder.² Det besluttedes at starte med Latinamerika, dernæst fulgte en række afrikanske guides, og den asiatiske serie er under udgivelse i disse år. Guide'rne skulle land for land, arkiv for arkiv, fond for fond give henvisninger til relevant kildemateriale til de tidligere koloniområders historie.³

Guide'rne er ikke svære at anvende; de er næsten alle forsynet med fyldige sted- og personnavneregistre, enkelte med sagregistre.

Som eksempel skal her kort præsenteres de latinamerikanske guides. Det er især den hollandske, M. P. H. Roessingh: *Guide to Sources in the Netherlands for the History of La-*

tin America, Haag 1968, og den tyske Führer durch die Quellen zur Geschichte Lateinamerikas, Bremen 1972, som er af interesse for dansk kolonihistorie. Det samme gælder den spanske, der udkom i 1966–69, men fremfor alt den engelske, Peter Walne: *A Guide to Manuscript Sources for the History of Latin America in the British Isles*, London 1973. Dels finder man her en lang række henvisninger til materiale i de britiske statslige arkiver, men også adskillige privatarkiver indeholder væsentlige kilder – bl.a. findes de bedst bevarede plantageregnskaber fra Dansk Vestindien sig i engelske arkiver. Også USA har udgivet en latinamerikansk guide, der indeholder adskillige henvisninger til Dansk Vestindien.⁴ Danmark er også repræsenteret i den latinamerikanske serie, men at dette bidrag, der kun indeholder henvisninger til de udenrigsministerielle arkiver, er blevet overset, er helt fortjent.⁵

Frankrig er ikke repræsenteret i den latinamerikanske serie, men man kan her hjælpe sig med Archives Nationales: *État Général des Fonds, III: Marine et Outre-mer*, Paris 1980, der er indgangen til den centrale franske koloniadministrations arkiver samt til en del af de lokale arkiver, deriblandt de svenske arkiver fra St. Bartholomæus 1784–1878.

Muligheden eksisterer altså for – med fødderne på dansk grund – at konstatere, om der i udenlandske arkiver findes relevant materiale.

Men selv om indføringen i de danske tropekoloniers historie således på dette område kunne være gjort bedre, er det stadig at anbefale for den, der vil kaste sig over et kolonihistorisk emne, at anskaffe sig bogen. Den vil absolut være til nytte.

-
2. »Guide des sources de l'histoire d'Amerique Latine«. Session de la Commission Centrale du »Guide« i »Archivum« 1960, s. 169–177.
 3. »Les activités et les problèmes du Conseil International des Archives«, Archivum 1966, s. 202–204.
 4. *Guide to Materials on Latin America in the National Archives of the United States*, Washington D.C. 1974.
 5. Det danske bidrag findes bagest i Magnus Mörner: *Fuentes para la Storia de Ibero-America conservadas en Suecia*. Stockholm 1968.